

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

Dotyczy: wystroju sali konferencyjnej budynku przy ul. Królewieckiej 60 A
w Mrągowie

- I. WYNIKI BADAŃ NA OKREŚLENIE PIERWOTNEJ KOLORYSTYKI I STRATYGRAFII NAWARSTWIEŃ
- II. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

Zleceniodawca:

Towarzystwo Budownictwa Społecznego „KARO” Sp. z o.o.
11-700 Mrągowo, ul. Kopernika 11

Autor prac i dokumentacji:

Anna Szymańska

Olsztyn, 2010 rok

mgr Anna Szymańska
konserwator dzieł sztuki
nr dypl. 5956 ASP Warszawa
10-686 Olsztyn, ul. Boenigka 48/16
tel. 608 326 850

Spis treści

WSTĘP

A. KARTA TYTUŁOWA

- A.1 IDENTYFIKACJA OBIEKTU*
- A.2 DANE DOTYCZĄCE PRAC*
- A.3 CEL OPRACOWANIA*
- A.4 CZAS TRWANIA PRAC*
- A.5 PODSTAWA OPRACOWANIA*

B. RYS HISTORYCZNY I SKRÓCONY OPIS OBIEKTU

I. WYNIKI BADAŃ NA OKREŚLENIE PIERWOTNEJ KOLORYSTYKI I STRATYGRAFII NAWARSTWIEŃ

I.A. STRATYGRAFIA

- I.A.1 ŚCIANY.*
- I.A.2 SZTUKATERIE*
- I.A.3 BOAZERIA I DRZWI*
- I.B. BADANIA LABORATORYJNE*
- I.C. WNIOSKI KOŃCOWE*

II. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

WSTĘP

A. Karta tytułowa

A.1. Identyfikacja obiektu

- *Rodzaj obiektu:* sala konferencyjna
- *Miejsce:* Mrągowo, ul. Królewiecka 60A
- *Czas powstania:* 1912-1913 rok

A.2 Dane dotyczące prac

- *Zleceniodawca:* Towarzystwo Budownictwa Społecznego „KARO” Sp. z o.o.,
11-700 Mrągowo, ul. Kopernika 11
- *Wykonawca prac:* Anna Szymańska
- *Badania laboratoryjne:* Elżbieta Orłowska
- *Fotografie:* Anna Szymańska
- *Fotografie makroskopowe naszlifów:* Grzegorz Kumorowicz

A.3 Cel opracowania

Celem niniejszej pracy jest:

- ustalenie pierwotnej kolorystyki i sposobu opracowania wyposażenia
- opracowanie programu prac konserwatorskich

Opracowanie konserwatorskie pozwoli na wykonanie remontu wnętrza ze szczególnym uwzględnieniem jego zabytkowego charakteru.

A.4 Czas trwania prac

czerwiec – lipiec 2010 rok

A.5 Podstawa opracowania

- oględziny obiektu
- prace badawczo-sondazowe w obiekcie
- badania laboratoryjne

B. Rys historyczny i skrócony opis obiektu.

Mragowo powstało na obszarze zamieszkiwanym przez pruskie plemię Galindów, których ziemia ze względu na położenie geograficzne została podbita przez Krzyżaków jako jedno z ostatnich terytoriów pruskich. W miejscu istniejącego dziś miasta istniała strażnica, która miała zabezpieczać oddaloną o 5 km siedzibę zakonu w Szestnie. W połowie XIV wieku wokół strażnicy zaczęła powstawać osada o nazwie Sensburg. Nie zachowały się żadne dokumenty określające datę założenia osady. Wiadomo jednak, że w latach 1404-1407 komtur bałgijski Johann von Sayn, lokował miasto na prawie chełmińskim, a wielki mistrz krzyżacki Konrad von Jungingen, nadał miejscowości prawa miejskie. Po wielkiej wojnie z zakonem w latach 1410-1411 miasto przeżywało poważny kryzys gospodarczy. 20 lutego 1444 roku Konrad von Ehrlichshausen odnowił przywilej lokacyjny, który ułatwił miastu rozwój.

Privilej lokacyjny przewidywał planowaną zabudowę miasta, które przybrało kształt wydłużonego prostokąta z powodu trudnych warunków geograficznych (jeziora i bagna). Główną arterią komunikacyjną była droga z południa na północ. Dostępu do miasta broniły trzy bramy: od południa Brama Szczycieńska, od północy Brama Kętrzyńska, a od zachodu Brama Biskupiecka. Miasto nigdy nie posiadało murów miejskich, zastępowały je głębokie fosy wypełnione wodą oraz wał ziemny. W centrum znajdował się kwadratowy rynek z ratuszem pośrodku. Z narożników rynku wybiegały ulice wylotowe. W pobliżu rynku znajdował się kościół parafialny, który istniał od 1409 roku, prawdopodobnie drewniany na kamiennym fundamencie. W pobliżu miasta znajdowała się kaplica św. Jerzego należąca do braci zakonnych.

Podczas wojny polsko-krzyżackiej 21 lipca 1520 roku miasto zostało zdobyte przez jazdę polską i doszczętnie spalone. Podnoszące się ze zniszczeń miasto trawiły kolejne pożary, które wybuchały w latach 1568, 1656, 1698 oraz w 1822. Ten ostatni miał największy wpływ na obecny obraz centrum Mragowa. Przed pożarem uchroniły się jedynie kościół (obecny ewangelicki), budynek parafialny, szkoła (budynek był na obecnym placu Jana Pawła II), Strażnica Bośniacka, zabudowania kasy miejskiej i karczmy oraz budynek sędziego Sterna.

1 września 1818 roku miasto zostało stolicą powiatu.

W 2 połowie XIX wieku miasto zaczęło się rozwijać gospodarczo, w 1897 roku połączono je linią wąskotorową z Kętrzynem, a w 1898 roku oddano do użytku linię kolejową Czerwonka – Biskupiec – Mragowo – Ruciane. W tym samym roku rozpoczęto budowę garnizonu. Pod koniec XIX wieku wybudowano nową gazownię, poprowadzono oświetlenie miejskie oraz wodociągi. Na początku XX wieku powstała nowa szkoła oraz szpital powiatowy. Rozwój miasta przerwała I wojna światowa. 25 sierpnia miasto zajęli Rosjanie, opuścili je po przegranej bitwie pod Tanenbergiem.

Po wojnie i przegranej plebiscycie 11 lipca 1920 roku miasto opuściła część ludności polskiej. Mragowo przestało być miastem garnizonowym. W dawnych koszarach wojskowych ulokowano szkołę policyjną dla Prus Wschodnich. Miasto rozrastało się w kierunku północnym. Rozpoczęto budowę dwóch osiedli: kolonię zachodnią i większą kolonię wschodnią. W 1920 roku wybudowano szkołę rolniczą, a w 1926 roku oddano do użytku dom starców. Ponadto w latach 1928-1929 na zboczach Wzgórza Jaenike wybudowano gmach gimnazjum oraz halę sportową. Przed budynkiem gimnazjum powstał

nowy stadion miejski dla młodzieży. W 1927 roku założono szkołę zawodową, kształcąca uczniów w różnych specjalnościach. W latach 20. XX wieku przeprowadzono też modernizację sieci elektrycznej, wodociągowej i kanalizacyjnej.

Mragowo nie ucierpiało w czasie II wojny światowej, dopiero podczas okupacji radzieckiej duża część miasta została spalona lub obrabowana. W 1947 roku Komisja Zmiany Nazw Miejscowości nadała miastu polską nazwę Mragowo na cześć Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza.

Jak już wspomniano, Mragowo 1 września 1818 roku zostało stolicą powiatu. Początkowo siedzibą władz powiatowych był budynek przy rynku, który spłonął podczas pożaru w nocy z 22 na 23 marca 1822 roku. Przez kolejne lata władze zajmowały pomieszczenia zastępcze. Dopiero w 1867 roku starostwo zakupiło budynek, który okazał się jednak za mały. W 1878 roku starostwo za 800 talarów zakupiło budynek przy ul. Królewieckiej, który w latach 1912-1913 przebudowano na monumentalny gmach zaprojektowany przez królewieckiego architekta. Obecnie oprócz Starostwa Powiatowego mieści się w nim Urząd Miasta oraz Urząd Gminy.

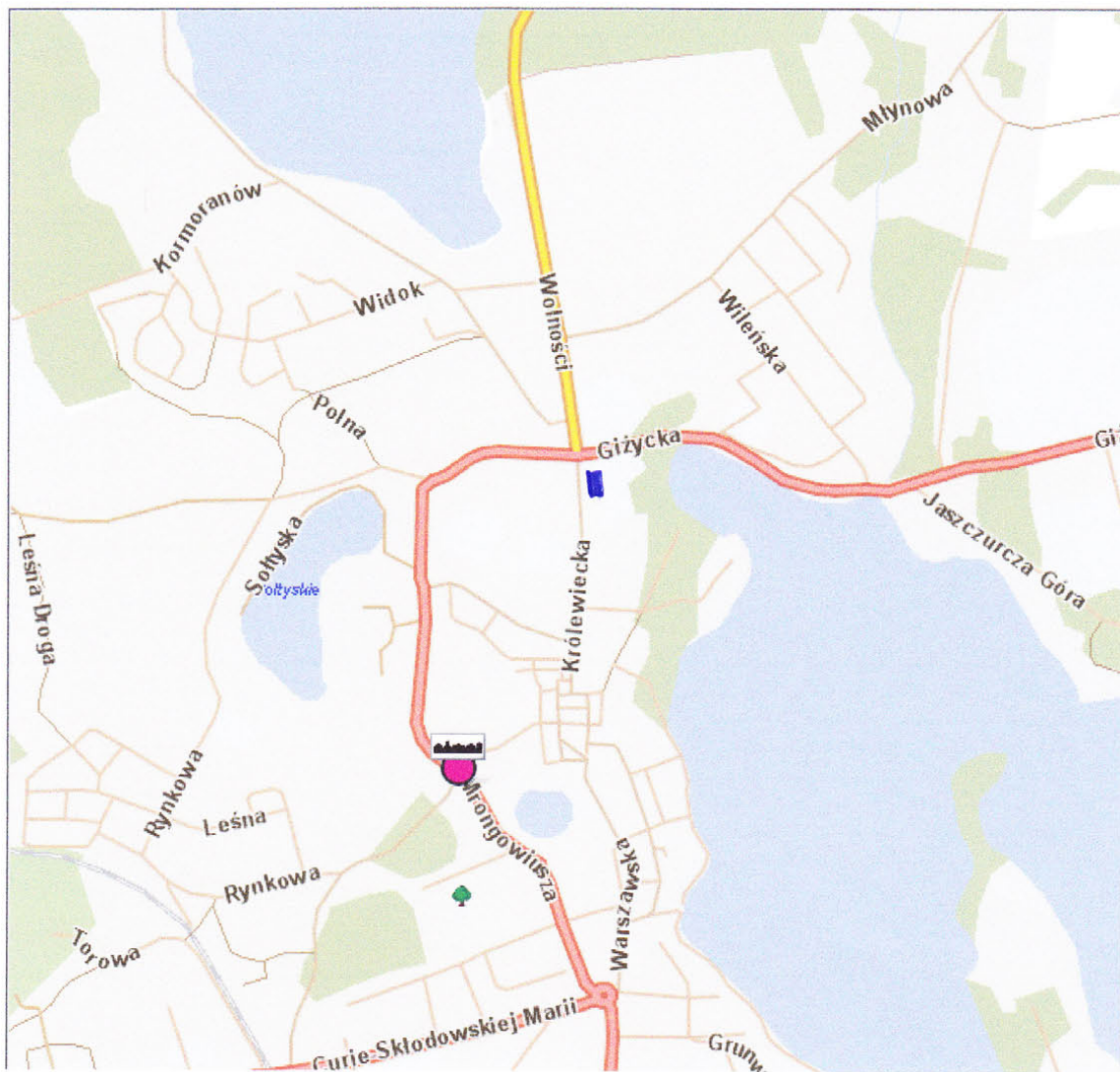
Opracowano na podstawie:

Mragowo z dziejów miasta i powiatu, pod red. A. Wakara, Olsztyn 1975

G. Sienkiewicz, Z dziejów Mragowa i okolic, Olsztyn 1989

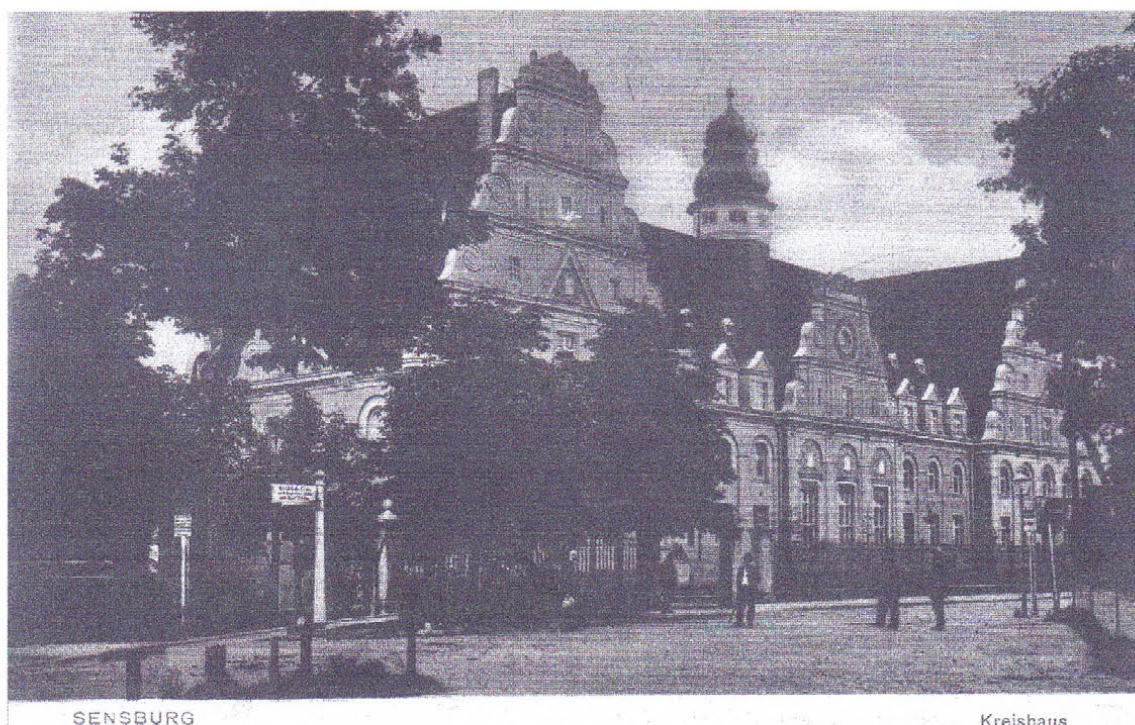
www.it.mragowo.pl

Sala konferencyjna mieści się w centralnej części budynku. Pomieszczenie na planie prostokąta usytuowane jest w obrębie ryzalitu od strony elewacji zachodniej (frontowej). Doświetlone trzema dziewięciokwaterowymi oknami o konstrukcji skrzynkowej. Do pomieszczenia prowadzą trzy wejścia: od północy, wschodu i południa. Drzwi ramowo-płycinowe, dwuskrzydłowe w obramieniach o architektonicznych formach, z gzymsem wspartym na dwóch pilastrach, połączone z otaczającą pomieszczenie ramowo-płycinową boazerią o wysokości 2 m. Strop podzielony na trzy kasetony wsparte na czterech konsolach o formie esownic. Kasetony ozdobione ornamentami kinationowymi oraz współczesnym polichromowanym fryzem złożonym ze stylizowanych, geometrycznych, białych orłów na czerwonym tle. Ornamenty częściowo pokryte pociemniałymi brązami, częściowo pomalowane na kolor kremowy, podobnie jak płaskie powierzchnie stropu. Ściany białe. Na podłodze parkiet z klepkami ułożonymi w romby.

Ryc. 1. Usytuowanie budynku w Mrągowie (na podstawie www.targeo.pl).

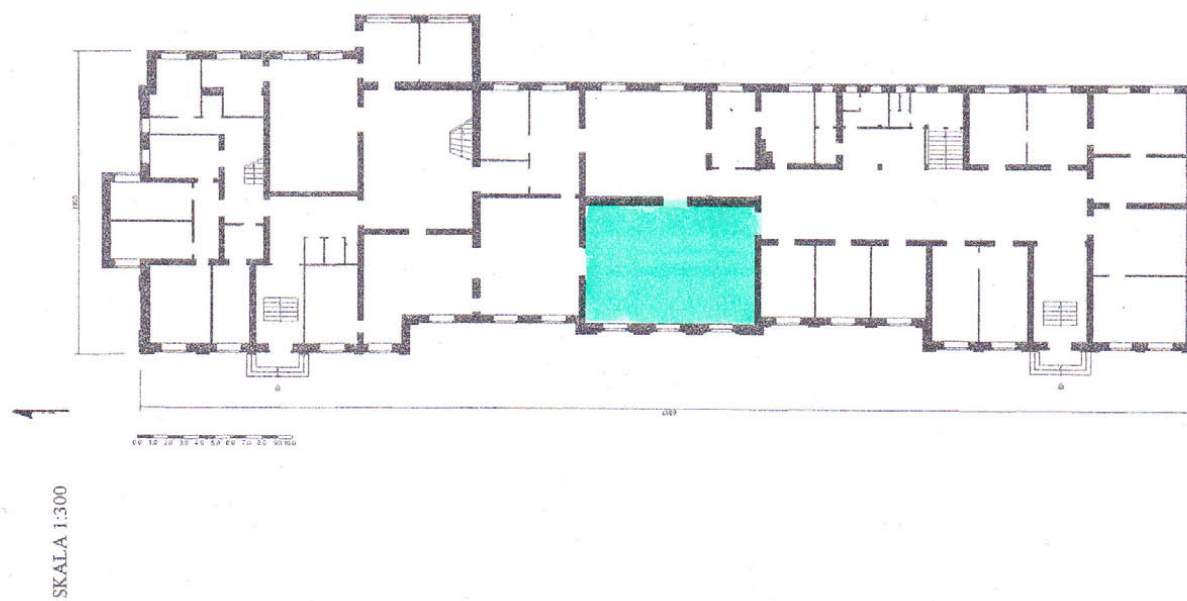

Ryc. 2. Budynek Starostwa Powiatowego w 1918 roku.
(na podstawie: W. Marczuk, Mrągowo i dawny powiat na starej widokówce, Mrągowo 2007)

Fot. 1. Budynek Starostwa Powiatowego. Widok od strony północno-zachodniej.

Ryc. 3. Rzut parteru. Usytuowanie sali konferencyjnej w budynku.

Fot. 2. Sala konferencyjna. Widok od strony zachodniej.

Fot. 3. Sala konferencyjna. Ściany północna oraz zachodnia z oknami. Drzwi prowadzą do części budynku zajmowanej obecnie przez Starostwo Powiatowe.

Fot. 4. Sala konferencyjna. Widok od strony północnej.

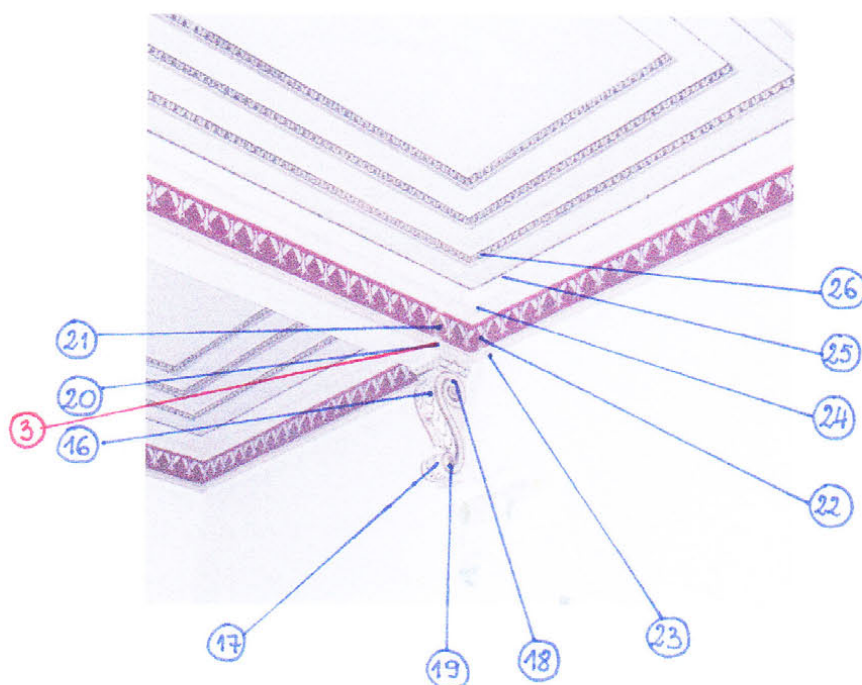
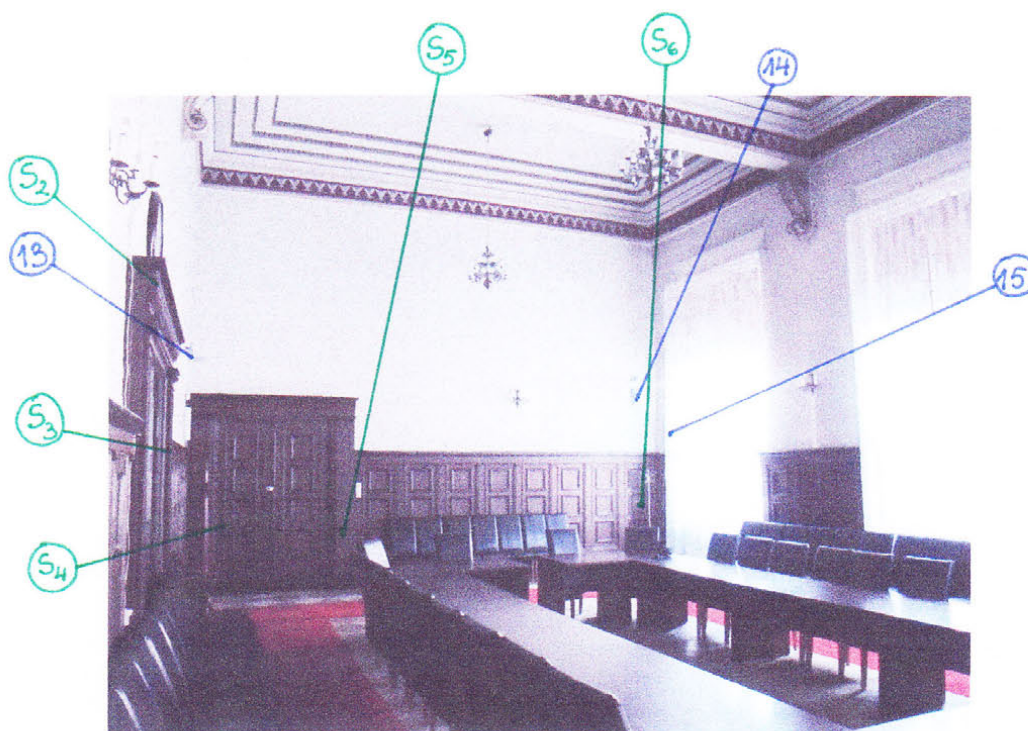
Fot. 5. Widok od strony północno-wschodniej.

I. WYNIKI BADAŃ NA OKREŚLENIE PIERWOTNEJ KOLORYSTYKI I STRATYGRAFII NAWARSTWIEŃ

Ryc. 4. Sala konferencyjna w budynku przy ul. Królewieckiej 60 A. Miejsce usytuowania odkrywek i pobrania próbek

Ryc. 5. Sala konferencyjna w budynku przy ul. Królewieckiej 60 A. Miejsce usytuowania odkrywek i pobrania próbek.

Legenda (ryc. 4, 5):

- ① S₁ – odkrywki
- ① – próbki

Prace rozpoczęto od dokładnych oględzin sali oraz wykonania dokumentacji fotograficznej. Zapoznano się z dostępnymi opracowaniami. Nie znaleziono archiwalnych zdjęć sali.

Badania sondażowe przeprowadzono na drewnianych elementach wyposażenia sali (drzwi oraz boazeria), ścianach oraz kasetonowym suficie. Pobrano 3 próbki do badań laboratoryjnych na określenie składu wypraw oraz rodzaju metalu. Wykonano fotografie makroskopowe 14 naszlifów. Większość odkrywek miała na celu określenie pierwotnej kolorystyki.

Łącznie wykonano 32 odkrywki stratygraficznych: 26 na ścianach i sztukateriach, 6 na boazerii i drzwiach. Miejsca usytuowania odkrywek i pobrania próbek przedstawiono na ryc.4 i 5.

Kolorystykę podano według wzornika NCS (Natural Color System).

I.A Stratygrafia

Budynek starostwa powiatowego (obecnie mieszczący również Urząd Miasta oraz Urząd Gminy) pochodzi z lat 1912-1913. Wcześniej urząd mieścił się w mniejszych budynkach, w 1875 roku zakupiono budynek przy ul. Królewieckiej, który po przebudowie uzyskał obecny wygląd.

Sala konferencyjna najprawdopodobniej nie od razu uzyskała obecny wygląd. W trakcie badań zidentyfikowano dwa rodzaje tynków. Na starszym, który pokrywa dolne powierzchnie ścian zidentyfikowano zniszczone wymalowania utrzymane w odcieniach ciemnego różu i brązu oraz leżącego na nich błękitu. Zapewne w trakcie tworzenia nowej aranżacji sali usunięto starsze tynki powyżej ok. 4,70 m, wykonano sztukatorskie dekoracje sufitu, uzupełniono skute wyprawy a na dolne powierzchnie ścian położono cienką warstwę wyrównującą (rodzaj sztablatury). Powierzchnie ornamentów ozdobiono złoceniami wykonanymi z zastosowaniem metali nieszlachetnych (brązy, szlagmetal). Ściany oraz niemetalizowane powierzchnie kasetonów opracowano w kolorze jasnokremowym.

Dolną powierzchnię ścian (do wysokości 2 m) otacza boazeria o konstrukcji ramowo-płycinowej, połączona z architektoniczną dekoracją drzwi. Drzwi oraz część elementów boazerii wykonano z drewna dębowego, płyciny – z drewna innego gatunku (iglastego) pokrytego dębowym fornirem. Boazeria jest najprawdopodobniej elementem pierwszej aranżacji sali, ale dopiero przy demontażu jej elementów możliwe będzie dokładne potwierdzenie tego faktu. Pierwotnie wszystkie powierzchnie boazerii zabarwione były cbejcą na kolor ciemnobrązowy a następnie pokryte warstwą politury o półmatowym połysku (z dodatkiem wosku). Dzięki takiemu opracowaniu warstwy wtórne są słabo związane z podłożem.

Najprawdopodobniej jeszcze przed 1945 rokiem salę remontowano – na sztukateriach zidentyfikowano kolejną warstwę metalu, zapewne z tego okresu pochodzi duga chronologicznie na ścianach malatura w kolorze różowym. Po 1945 roku ściany pomalowano na kolor jasnokremowy. Na początku lat 60-tych salę ozdobiono polichromią o tematyce

historycznej przedstawioną na tle mazurskiego pejzażu. Autorem malowidła pokrywającego wszystkie ściany był malarz pochodzący ze Lwowa – Tadeusz Domaradzki. W latach 70-tych malowidło przykryto warstwą białej emulsji, później kładziono kolejne.

Zapewne podczas pierwszego remontu po 1945 roku na płaskiej powierzchni fryzu w obrębie kasetonów wykonano dekorację w postaci stylizowanych, zgeometryzowanych białych orłów na czerwonym tle. Fryz w zbliżonej formie po kilku latach powtórzono, w stosunku do pierwszej wersji zmieniony został odcień tła (czerwień cynobrową zastąpiono ciemniejszą, zbliżoną do purpury). Również niektóre ornamenty po raz kolejny pokryto warstwą brązy, część z nich pomalowano na kolor beżowy.

Boazerie oraz drzwi również kilkakrotnie przemalowywano. Jako pierwszą na oryginalnym opracowaniu zidentyfikowano grubą warstwę lakieru zabarwionego na kolor ciemnobrązowy. Ta forma opracowania powierzchni zachowała się na rewersie drzwi w ścianie północnej (prowadzących obecnie do części zajmowanej przez Starostwo Powiatowe). Później drewno pokryto malaturą w kolorze ugrowopomarańczowym (zapewne miał być to kolor określany jako „orzech”), którą podczas następnych prac opracowano w sposób widoczny obecnie (w dwóch odcieniach brązu).

I.A.1. Ściany

Fot. 6. *Odkrywka nr 1* na ścianie wschodniej powyżej boazerii. Pod warstwami późniejszych wymalowań widoczne najstarsze warstwy, sprzed wykonania kasetonowego stropu.

Fot. 7. Fragment *odkrywki nr 1*. Ściany pomalowano już po zainstalowaniu boazerii, za którą widoczne są jedynie zacieki spływającej farby.

Fot. 8. *Odkrywka nr 3* na ścianie północnej powyżej boazerii.

Fot. 9. *Odkrywka nr 5* na ścianie północnej przy zwieńczeniu drzwi.

Fot.10. Fragment *odkrywki nr 5* na ścianie północnej. Widoczne relikty starszego opracowania ścian, sprzed wykonania kasetonowego stropu.

Fot. 11. *Odkrywka nr 7* w narożniku ścian północnej i wschodniej.

Fot. 12. *Odkrywka nr 13* w narożniku ścian południowej i wschodniej. Widoczne polichromie z lat 60-tych XX w., pod nimi warstwy wymalowań sprzed realizacji kasetonowego stropu.

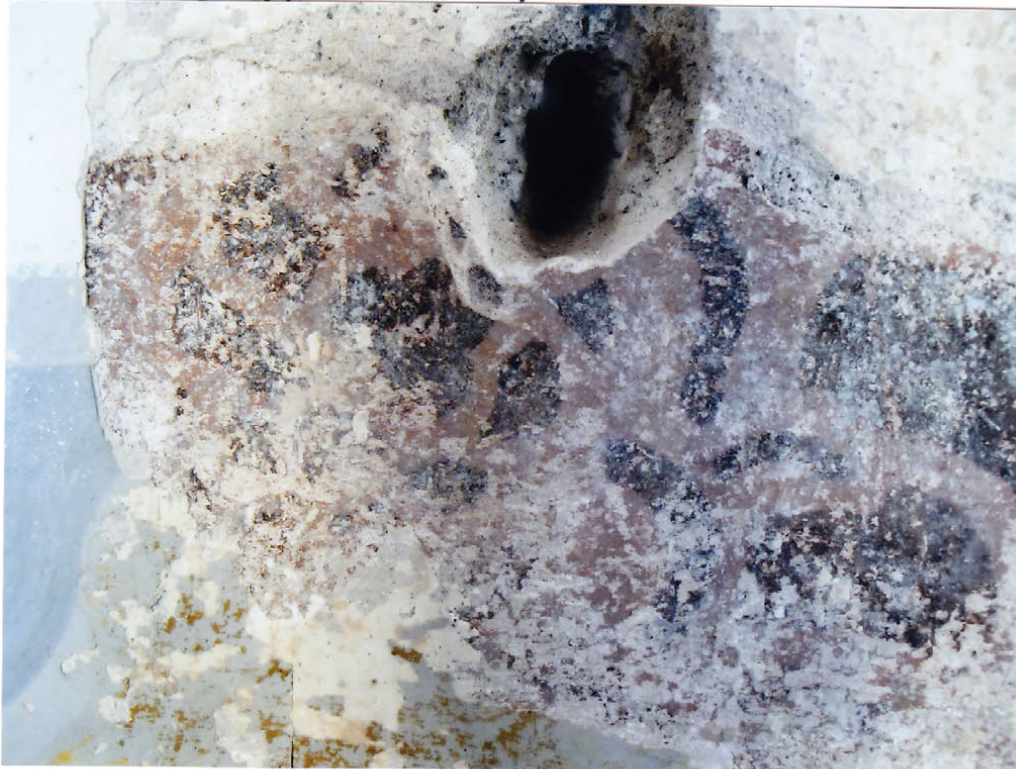

Fot. 13. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 13*. Widoczny tynk, warstwy wymalowań z pierwszej fazy wystroju, warstwę wyrównującą, częściowo zachowane warstwy z drugiej fazy wystroju oraz błękitną polichromię z lat 60-tych XX w.

Fot. 14. Dolna część *odkrywki nr 10* na ścianie wschodniej. Tynki oraz warstwy wymalowań z pierwszej fazy wystroju sali zachowały się do wysokości od 4,70 m. Na zdjęciu widoczna granica starszej wyprawy z późniejszą, pochodzącą z czasu wykonania dekoracji kasetonowej na stropie. Wokół widoczne fragmenty polichromii z lat 60-tych XX w.

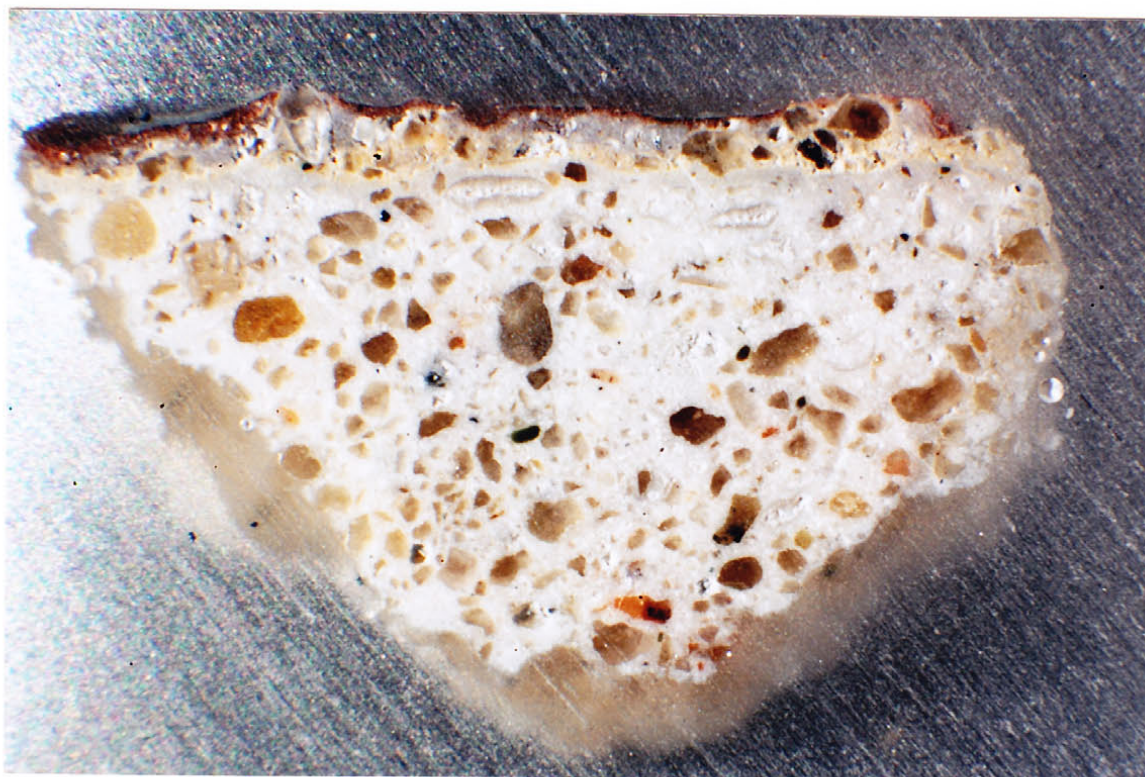

Fot. 15. Zbliżenie *odkrywki nr 10*. Widoczne fragmentarycznie zachowane ciemnobrunatne ornamenty na różowym tle oraz relikty warstwy chronologicznie następnej – błękitnej. Na nich warstwy z obecnej fazy wystroju sali.

Fot. 16. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 10*, starszy tynk w dolnej części odkrywki. Widoczna warstwa różowa z ciemnym ornamentem.

Fot. 17. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 10*, starszy tynk w dolnej części. Widoczne warstwy różowa z ciemnym ornamentem oraz kolejna chronologicznie warstwa w kolorze błękitnym.

Odkrywki nr 1-15 (ryc. 4, 5, fot. 6-17), dolna część ścian powyżej boazerii (do wysokości 4,70m)

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
11		IX		biała	
10		VIII		biała	
9		VII	l.70-teXXw.	biała	
8		VI	pocz. lat 60-tych XXw.	polichromia	
7		V	po 1945r.	beżowa	
6		IV	przed 1945r.	różowa pomiędzy S 2010-Y40R i S 2010-Y50R	
5		III	lata 20-te XX w. (?)	kremowa pomiędzy S 1005-Y20R i S-1005-Y30R	
4				warstwa wyrównująca	
3		II	?	błękitna o odcieniu turkusowym	
2		I	1912-1913	różowa z ciemnobrunatnym ornamentem	
1				tynek wapienny	5-10 mm

Fot. 18. Górna część *odkrywki nr 10*, przy krawędzi z konsolą oraz sztukateriami na stropie. Widoczne fragmenty kolejnych wymalowań leżące na pierwotnej malaturze w kolorze kremowym. Gruba warstwa powłok emulsyjnych spowodowała ich rozkład.

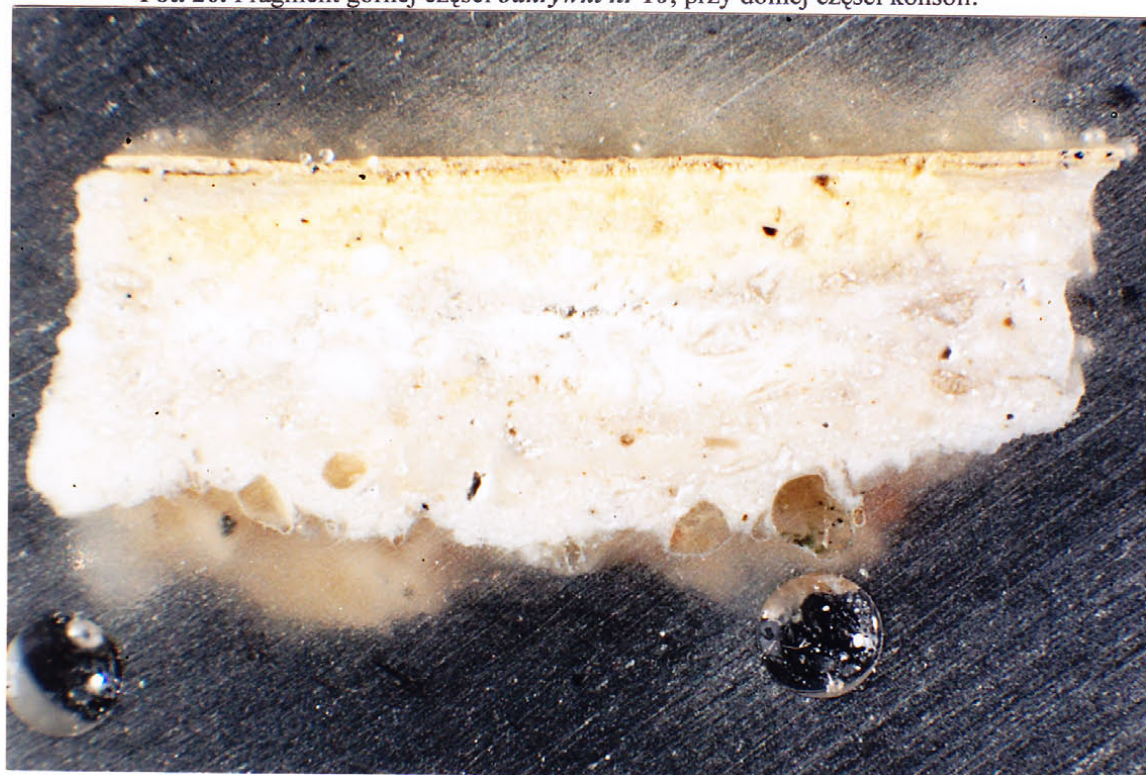

Fot. 19. Zdjęcie naszlifu górnej części *odkrywki nr 10*, przy krawędzi z konsolą. Widoczna gruba w tym miejscu warstwa wyrównująca oraz dwie warstwy wymalowań – kremowa i różowa.

Fot. 20. Fragment górnej części *odkrywki nr 10*, przy dolnej części konsoli.

Fot. 21. Zdjęcie naszlifu górnej części *odkrywki nr 10* przy dolnej części konsoli.

Odkrywka nr 10, (górna część) (ryc. 4, 5, fot. 18-21), ściany powyżej 4,70 m

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
9		VII		biała	
8		VI		biała	
7		V	l.70-teXXw.	biała	
6		IV	pocz. lat 60-tych XXw.	polichromia	
5		III	po 1945r.	beżowa	
4		II	przed 1945r.	różowa pomiędzy S 2010-Y40R i S 2010-Y50R	
3		I	lata 20-te XX w. (?)	kremowa pomiędzy S 1005-Y20R i S-1005-Y30R	
2				warstwa wyrównująca	
1				tynk wapienny	5-10 mm

I.A.2 Sztukaterie

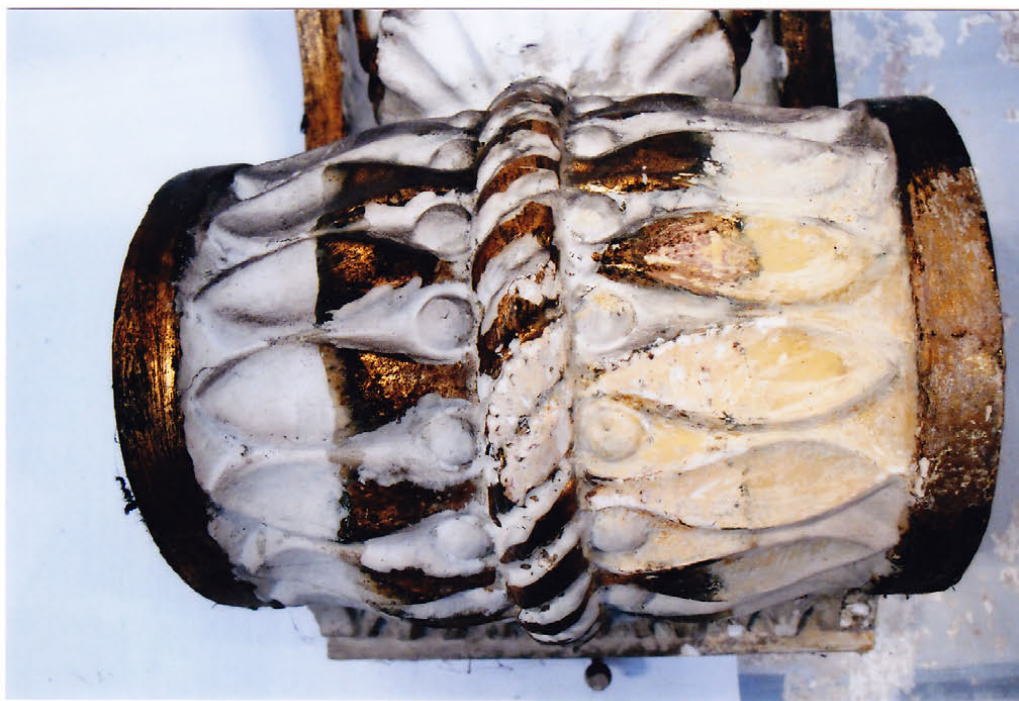

Fot. 22. Fragment stropu oraz konsola w pobliżu narożnika północno-wschodniego. Widoczne odkrywki.

Fot. 23. Fragment konsoli. W *odkrywce nr 18* widoczne oryginalne warstwy metalu. Powierzchnie odlewu w całości pokryto izolacją, stąd w odkrywkach widoczny połysk oraz żółtawe zabarwienie.

Fot. 24, 25. Fragmenty konsoli (*odkrywki nr 16, 17*). Na płaskich powierzchniach widoczna pierwotna warstwa metalu. Oryginalne opracowanie, akcentujące krawędzie esownic powtórzono podczas remontu jeszcze przed 1945 r. Podczas kolejnych remontów metalem podkreślono również krawędzie liści, które pierwotnie złożone nie były. Żółtawe zabarwienie pochodzi od izolacji powierzchni, ciemniejsze smugi to zapewne zacieki mikstionu.

Fot. 26. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 17* w obrębie ornamentu kimationowego przy dolnej krawędzi konsoli. Na powierzchni gipsowego odlewu widoczne jedynie warstwy kremowego wymalowania oraz izolacji, zabrudzeń (również tłustych, najprawdopodobniej mikstionu). Nie ma warstw metalu. W obrębie konsoli złożone były jedynie krawędzie wolut oraz górna krawędź esownicy (abakus).

Odkrywna nr 17 (ryc. 4, 5, fot. 24-25), fragment fryzu kimationowego zamykającego os dołu konsolę.

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		IV	po 1945 r.	beżowa (bardzo cienka)	
6		III	po 1945 r.	kremowożółta z warstwą brudu (najprawdopodobniej fragment izolacji)	
5		II	po 1945 r.	beżowa	
4		I	lata 1920 XX w.	kremowa pomiędzy S 1005-Y20R i S-1005-Y30R	
3				warstwa wyrównująca (analogicznie jak na ścianach)	
2				izolacja	
1				odlew gipsowy	

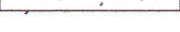

Fot. 27. *Odkrywka nr 20*, fragment kimationu z astragalem poniżej płaskiej powierzchni ze współczesnym fryzem. Gruba warstwa wtórnych powłok (szczególnie emulsyjnego wymalowania w kolorze beżowym) znacznie spłyciła i wyobliża formę ornamentów.

Fot. 28. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 20*.

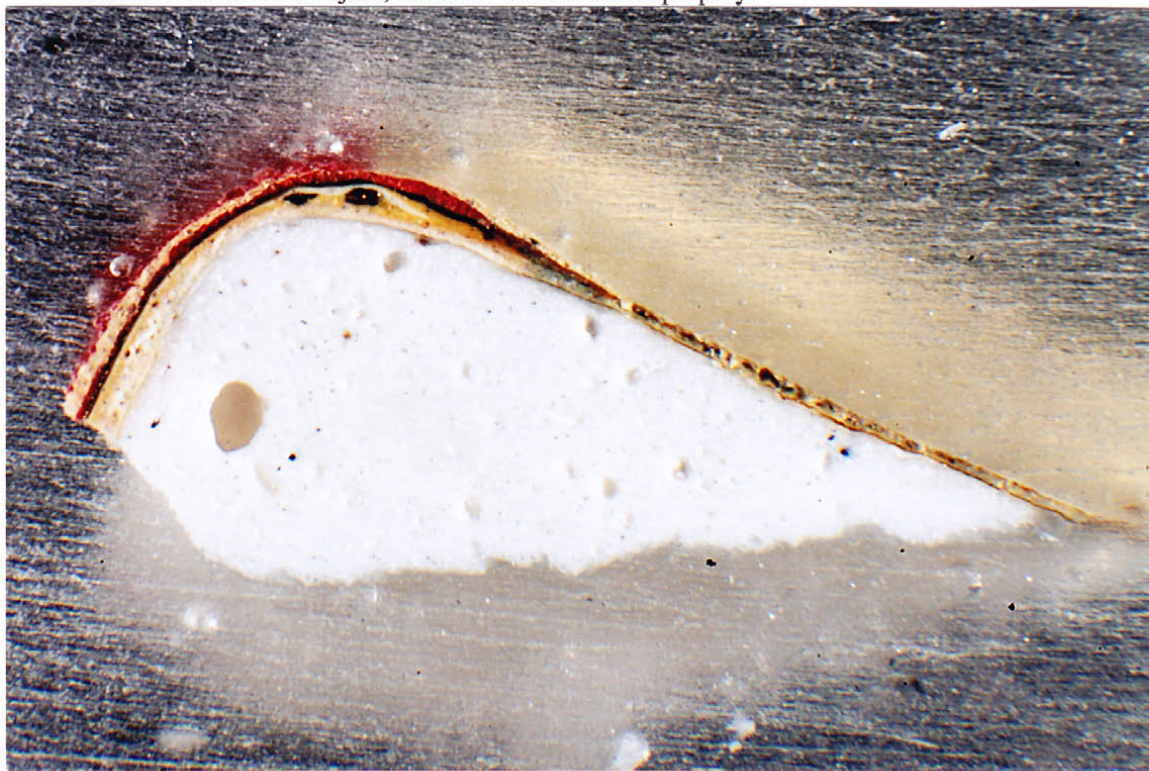
Odkrywka nr 20 (ryc. 4, 5, fot. 27, 28), kimation i astragal poniżej współczesnego fryzu

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
8		V	2 poł XX w.	beżowa	
7		IV	2. poł XXw	metal (z warstwą zoksydowaną na wierzchu)	
6		III	2. poł. XXw	beżowa	
5		II	przed 1945r.	metal	
4				kremowa	
3		I	lata 20-te XX w.	metal	
2				izolacja	
1				gips	

Fot. 29. *Odkrywka nr 21*. Płaska powierzchnia pierwotnie pokryta była warstwą metalu. Po 1945 roku ten element stropu ozdobiono fryzem złożonym ze stylizowanych białych orłów na czerwonym tle. Kompozycje po pewnym czasie powtórzono, zmieniając intensywnie czerwone tło na ciemniejsze, zbliżone w odcieniu do purpury.

Fot. 30. Zdjęcie naszlifu z dolnej części *odkrywki nr 21*.

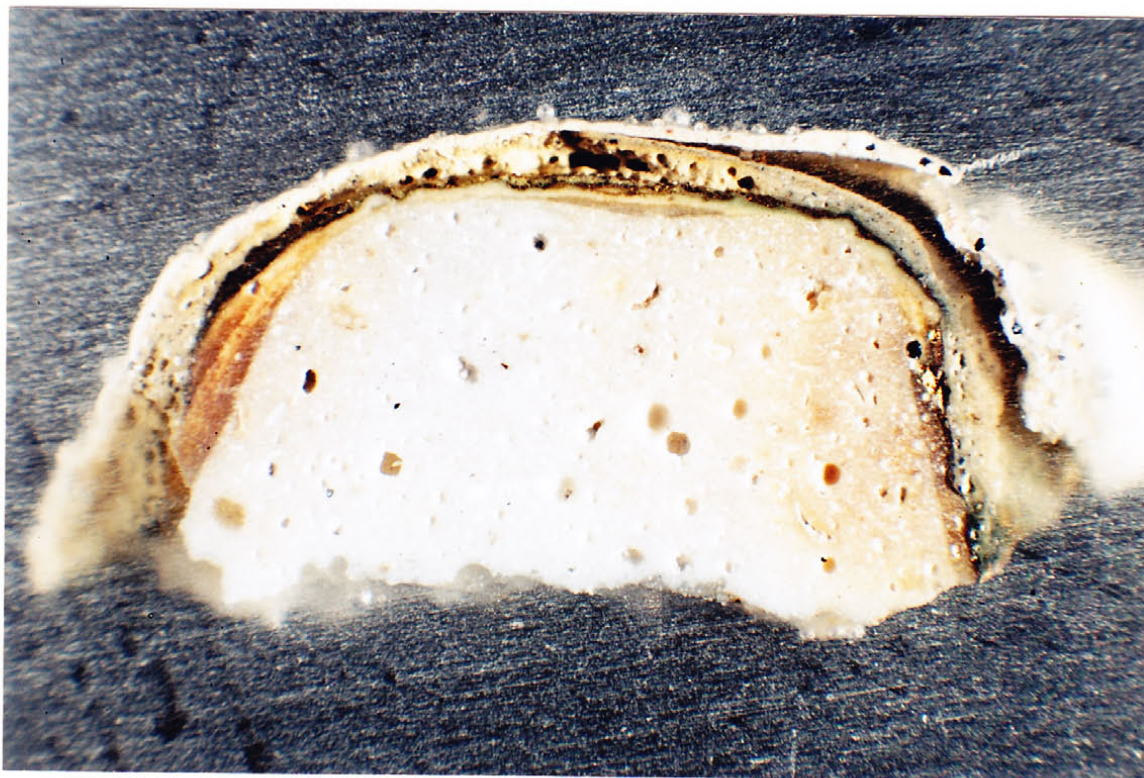
Odkrywka nr 21 (ryc. 4, 5, fot. 29, 30), płaska powierzchnia z polichromowanym fryzem

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		IV	2. poł. XXw	polichromia (białe orły na purpurowym tle)	
6		III	2. poł. XXw	polichromia (białe orły na intensywnie czerwonym tle)	
5		II	przed 1945r.	metal	
4				kremowa	
3		I	lata 20-te XX w.	metal	
2				izolacja	
1				gips	

Fot. 31. Odkrywka nr 24, kimation powyżej polichromowanego fryzu. Pod warstwą beżową, która pokrywa również płaskie powierzchnie kasetonów, widoczne dwie warstwy złocień.

Fot. 32. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 24*.

Odkrywka nr 24, (ryc. 4, 5; fot. 31-32) – kimation powyżej polichromowanego fryzu

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
8		V	2 poł XX w.	biała	
6		III	2. poł. XXw	beżowa	
5		II	przed 1945r.	metal	
4				kremowa	
3		I	lata 20-te XX w.	metal	
2				izolacja	
1				gips	

Fot. 33. *Odkrywka nr 25* w obrębie ornamentu perełkowego (astragalu).

Fot. 34. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr 25*.

Odkrywka nr 25 (ryc. 4, 5, fot. 33-34), ornament perełkowy (astragal)

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
8		V	2 poł XX w.	biała (miejscowe zachłapania)	
7		IV		metal	
6				izolacja	
5		III	2. poł. XXw	metal	
4				kremowa	
3		I	lata 20-te XX w.	metal	
2				izolacja	
1				gips	

Fot. 35. *Odkrywka nr 26*. jeden z trzech fryzów kimationowych w górnej części kasetonów (dolny).

Fot. 36. Widok naszlifu *odkrywki nr 26*.

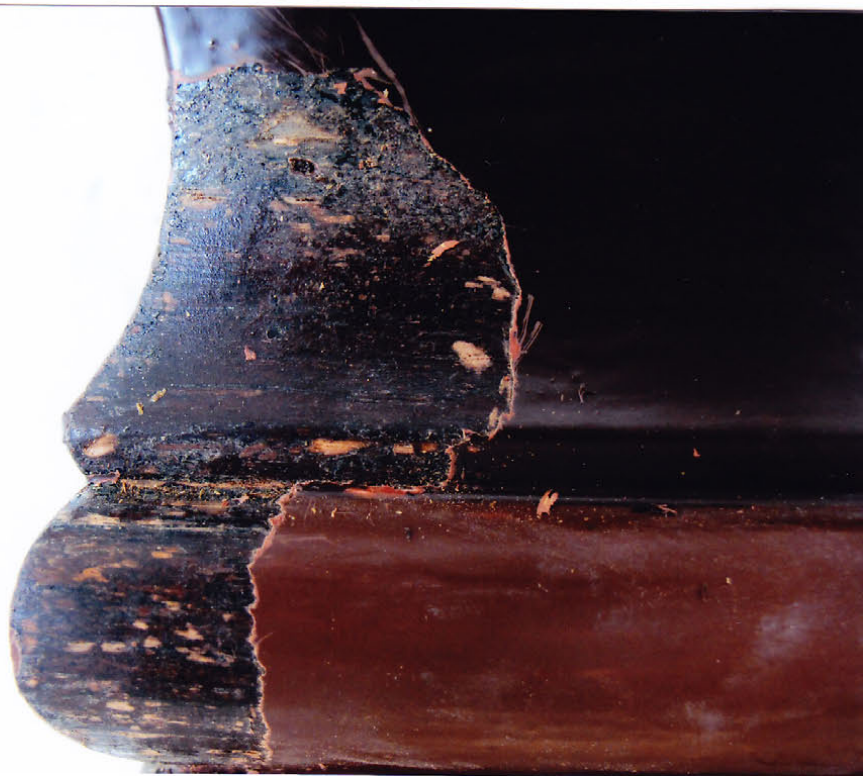
Odkrywka nr 26 (ryc. 4, 5, fot. 35-36), ornament perełkowy (astragal)

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
7		III	2. poł. XXw	metal	
6				beżowa	
5		II	przed 1945r.	metal	
4				kremowa	
3		I	lata 20-te XX w.	metal	
2				izolacja	
1				gips	

I.A.3 Boazeria i drzwi.

Boazeria oraz drzwi pierwotnie były bejcowane na kolor ciemnobrązowy a następnie zabezpieczone politurą o półmatowym połysku (najprawdopodobniej z dodatkiem wosku).

Fot. 37. Fragment *odkrywki nr S₂* na gzymsie drzwi w ścianie wschodniej.

Fot. 38. Fragment *odkrywki nr S₂* na gzymsie drzwi w ścianie wschodniej.

Fot. 39. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr S₂*.

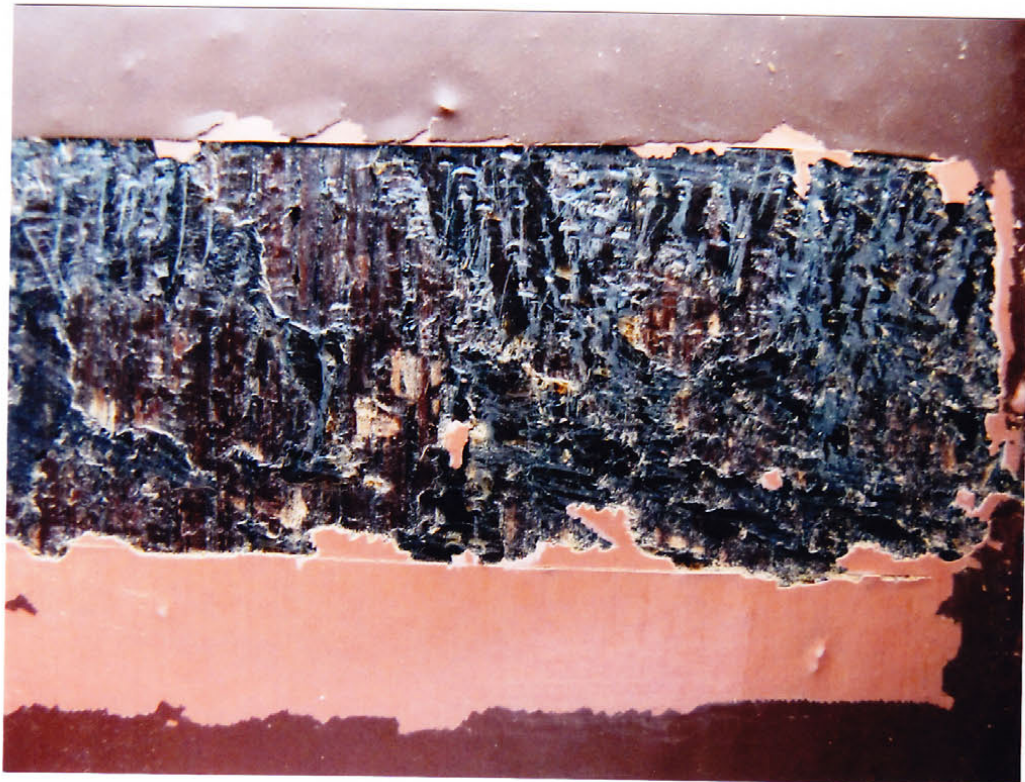

Fot. 40. *Odkrywka nr S₃* w obrębie ściany wschodniej. Pod wtórnymi warstwami widać dobrze zachowane pierwotne opracowanie powierzchni drewna.

Fot. 41. *Odkrywka nr S₄* – drzwi w ścianie południowej (obecnie wejście do sali od strony Urzędu Miasta).

Fot. 42. Fragment *odkrywki nr S₄*

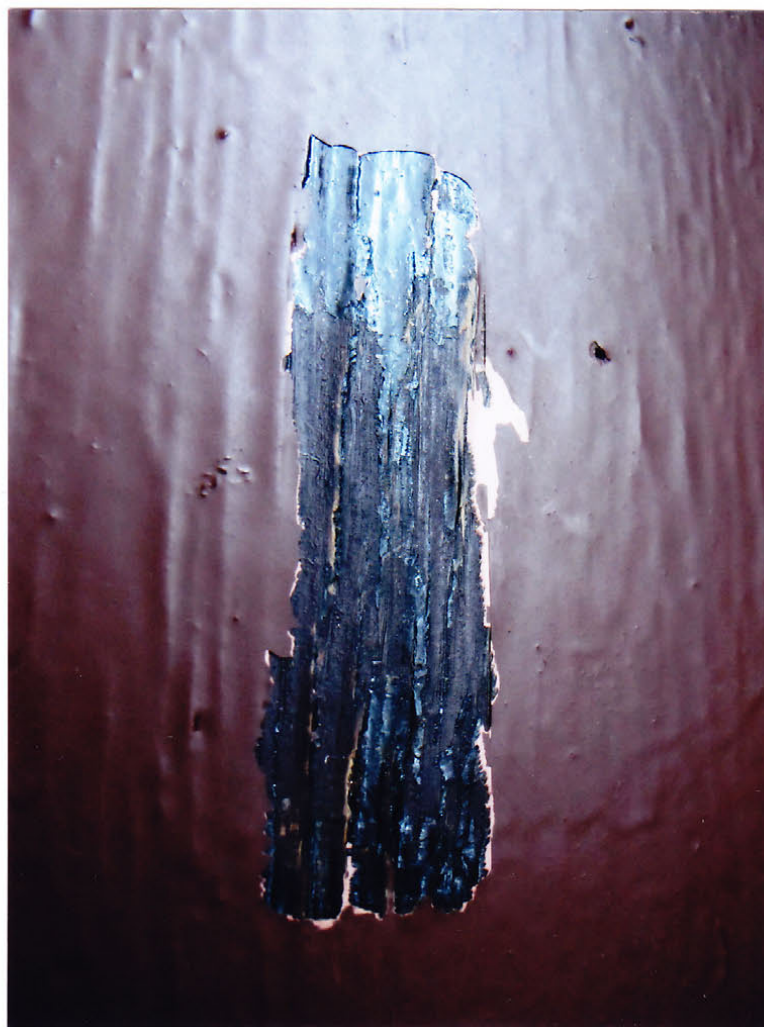

Fot. 43. *Odkrywka nr S₅* w obrębie ściany południowej przy drzwiach.

Fot. 44. Zdjęcie naszlifu *odkrywki nr S₅*.

Fot. 45. Odkrywka nr S_6 . Widoczne odspojenia forniru.

Odkrywki $S_1 - S_6$ (ryc. 4, 5; fot. 37-45) – boazeria oraz drzwi

Warstwy technologiczne	Oznaczenie graficzne warstw	Warstwy chronologiczne	Datowanie	Określenie warstw	Grubość warstw
6		IV	po 1945 r.	brązowa (opracowanie dwubarwne)	
5		III	po 1945 r.	pomarańczowoczerwona	
4		II	po 1945 r.	lakier	
3		I	1912-1913	politura o półmatowym połysku	
2				brązowa bejca zbliżona do S 8010-Y50R, S 8010-Y70R i S8010-Y90R	
1				drewno	

Fot. 46. Fragment drzwi w ścianie północnej. Pod szyldem widoczny nieprzekształcony kolor bejcy, którą zabarwiono drewno.

Fot. 47. Rewers drzwi w od strony północnej. Widoczna gruba warstwa wtórnego lakieru, jakim w przeszłości wtórnie pokryto powierzchnię całej boazerii i drzwi. We wnętrzu sali na tej warstwie położono dwie kolejne warstwy barwne.

Fot. 48. Fragment boazerii między oknami (ściana zachodnia). Dolną część usunięto zapewne w celu instalacji grzejników centralnego ogrzewania. Podczas planowanego remontu należy usunąć olejne powłoki przykrywające cegły oraz zrekonstruować brakujący fragment boazerii.

I.B. Badania laboratoryjne.

WYNIKI BADAŃ SKŁADU ZAPRAW I POZŁOTY W PRÓBKACH Z SALI KONFERENCYJNEJ BUDYNKU PRZY ul. KRÓLEWIECKIEJ 60A W MRĄGOWIE

Do badań otrzymano następujące próbki:

Próbka 1: tynk z dolnej części ściany wschodniej

Próbka 2: tynk z górnej części ściany wschodniej

Próbka 3: fragment złoceń ze sztukaterii

1. Chemiczne badanie składu zapraw

Próbka 1 zawiera drobne kawałki bardzo kruchego, białego, lekkiego tynku z drobnopięnistym kruszywem i warstwą czerwieni na powierzchni.

W próbce 2 obecne są kawałki białej, kruchej zaprawy z warstwą malarską na powierzchni

Próbki 1 i 2 wysuszono i ściśle określone naważki zadano nadmiarem 2M HCl. Po 24 godzinach roztwory przesączono, sączi z zawartością wysuszono do stałej masy i wyliczono procentową ilość części nierozpuszczalnych w kwasie w procentach masowych oraz stosunek spoiwa do wypełniacza.

Wyodrębnione w ten sposób kruszywo poddano obserwacjom mikroskopowym dla określenia przybliżonego składu jakościowego.

Wyniki badań zestawiono w tabeli:

Nr próbki	Spoiwo	% ilość części nierozpuszczalnych w HCl	% ilość węglanów	stosunek spoiwa do wypełniacza	główny składnik wypełniacza	inne składniki
1	wapienne	40,3	59,3	1 : 0,7	kwarc z przewagą bardzo drobnopięnistego, słabo obtoczony	skalenie, niezidentyfikowane minerały ciemne, glaukonit, włókna roślinne
2	wapienne	63,1	36,9	1 : 2	kwarc o różnej wielkości ziaren i różnym stopniu obtoczenia	skalenie, glaukonit, niezidentyfikowane minerały ciemne, węgiel kamienny, włókna roślinne

Próbka 1 rozpuszcza się bardzo powoli w 2M HCl. Duża ilość węglanów przy niewielkiej ilości kruszywa sugeruje, że w jego skład wchodzi zmielony lub sproszkowany wapień. Z powodu wykorzystania materiału nie można sprawdzić tej hipotezy.

W obu próbkach występuje spoiwo wapienne. Wypełniacz stanowi głównie kwarc – w próbce 1 o bardzo drobnych ziarnach, w próbce 2 o różnej wielkości ziaren. Składnikiem organicznym są w obu przypadkach włókna roślinne. Próbka 2 zawiera także rozdrobniony węgiel kamienny.

2. Badanie pozłoty w próbce 3

W próbce obecne są trzy warstwy pozłoty: zewnętrzna w postaci folii i dwie wcześniejsze oddzielone od siebie cienką warstwą bieli. Obie są cienkie, przetarte, trudne do rozdzielania.

- oryginalna warstwa złocenia nie rozpuszcza się w 2M HCl, rozpuszczeniu ulega w 2M HNO₃ na gorąco
- w reakcji z (NH₄)₂[Hg(SCN)₄] przeprowadzonej w środowisku 2M CH₃COOH otrzymano fioletowe kryształki rodanortęcianu miedziowocynkowego i żółtozielone kryształki rodanortęcianu miedzi

WNIOSEK: badaną pozłotą jest brąza

Badania wykonała:
mgr Elżbieta Orłowska
SPECJALISTA
W Zakresie Badania Technologicznego
EO
mgr Elżbieta Orłowska

Toruń 2010.

I.C. Wnioski końcowe

Przedmiotem badań było określenie pierwotnego wystroju sali konferencyjnej w budynku przy ul. Królewieckiej 60 A w Mrągowie.

Na podstawie wykonanych odkrywek ustalono, że w chwili powstania budynku (lata 1912-13) nie zrealizowano ostatecznej wersji wystroju wnętrza. Być może ze względu na wybuch wojny (1914 r.). kasetonowy strop wykonano później, najprawdopodobniej w latach 20-tych XX w. Do wysokości ok. 4,70 m zachowały się starsze wyprawy z relikami wcześniejszych wymalowań (najprawdopodobniej szablonowych). Powyżej usunięto wcześniejsze wyprawy a następnie wykonano nową aranżację sufitu.

Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, że:

- **Sztukaterie ozdobiono złoconiami z zastosowaniem metali nieszlachetnych.**
- **Ściany oraz niemetalizowane powierzchnie sztukaterii na stropie opracowano w kolorze kremowym zbliżonym do S 1005-Y20R i S-1005-Y30R.**
- **Boazerię oraz drzwi zabarwiono beją na kolor ciemnobrązowy zbliżony do S 8010-Y50R, S 8010-Y70R i S8010-Y90R i zabezpieczono warstwą o półmatowym połysku.**

Zapewne jeszcze przed 1945 rokiem salę remontowano, na ornamentach zidentyfikowano drugą warstwę metalu, ściany pomalowano na kolor różowy.

Po 1945 roku salę wielokrotnie malowano. Reprezentacyjny i oficjalny charakter wnętrza podkreślono nawiązującym do polskiego godła fryzem stylizowanych, białych orłów na czerwonym tle. Wykonana w latach 60-tych polichromia ścian, utrzymana w intensywnych kolorach zapewne znacznie zmieniła charakter wnętrza. Najprawdopodobniej z tego powodu dość szybko ją zamalowano.

Obecnie ściany pokrywa warstwa zszarzałej, emulsyjnej bieli. Złocenia na sztukateriach częściowo powtórzono zgodnie z układem pierwotnym, w niektórych partiach zmieniono ich układ. Boazerię pokrywa kryjąca, matowa powłoka olejna utrzymana w dwóch odcieniach brązu.

Kolory określone podczas badań mogą w pewnym stopniu odbiegać od kolorystyki historycznej. Na zmiany mogły wpłynąć kolejne warstwy wymalowań jak również naturalne procesy starzenia spoiw oraz pigmentów, w obrębie ścian dodatkowo spotęgowane niekorzystnym wpływem szczelnych powłok wymalowań z zastosowaniem farb o spoiwach emulsyjnych.

mgr Anna Szymańska
konserwator dzieł sztuki
nr dypl. 5956 ASP Warszawa
10-686 Olsztyn, ul. Boenigka 48/16
tel. 608 326 850

II. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

II.1. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Ściany sali pokrywa gruba warstwa wymalowań emulsyjnych. Nieprzepuszczalna powłoka spowodowała rozkład i odspojenie warstw spodnich, nie wpłynęła jednak znacząco na osłabienie tynków. Konieczne jest jednak usunięcie szkodliwych powłok z powierzchni ścian.

Sztukaterie oraz gipsowe konsole podpierające strop kilkakrotnie przemalowywano. Grube warstwy spłaszczyły i wyobliżyły ornamenty. W narożnikach oraz w miejscu zamocowania konsol do ściany widoczne są pęknięcia i drobne ubytki wypraw. Uszkodzenia konsol najprawdopodobniej powstały częściowo już podczas montażu – przykrywa je warstwa, którą wyrównano powierzchnię ścian podczas realizacji kasetonowego stropu. Wtórna powłoka malarska, pokrywająca gładkie powierzchnie sufitu w wielu miejscach jest słabo związana z podłożem, wymaga usunięcia.

Boazerię oraz drzwi kilkakrotnie malowano. Kryjąca, olejna powłoka znacznie odbiega od pierwotnego opracowania, które eksponowało fakturę drewna. Część płycin wykonano z drewna pokrytego fornirem. Zapewne pod wpływem wilgoci, temperatury, nieodpowiednich zabiegów remontowych oraz uszkodzeń mechanicznych widoczne są odspojenia i ubytki forniru. Na ścianie zachodniej (między oknami) w związku z instalacją grzejników centralnego ogrzewania usunięto dolną część boazerii. Odsłonięty w ten sposób fragment ściany (cegły oraz fragmenty tynków) pomalowano farbą olejną na kolor ciemnobrązowy.

W drzwiach nie zachowały się oryginalne klamki ani szyldy.

W ostatnich latach przeprowadzono wymianę instalacji elektrycznej. Miejsca prowadzenia przewodów uzupełniono wyprawą (najprawdopodobniej z dodatkiem spoiw dyspersyjnych) i pozostawiono bez wymalowania.

Podczas planowanych prac remontowych należy usunąć wszystkie nieużywane obecnie przewody (elektryczne, telekomunikacyjne itp.), przymocowane do górnych powierzchni boazerii oraz drzwi. Zalecane byłoby również przeprowadzenie konserwacji okien oraz parkietu. W przypadku podłogi warto rozważyć zastąpienie lakieru powłoką olejową, która lepiej harmonizowałaby z zabytkowym wnętrzem sali.

II.2. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Priorytetem planowanych działań konserwatorskich powinno być usunięcie czynników niszczących oraz zniekształcających odbiór estetyczny wnętrza, zachowanie i zabezpieczenie istniejących form detalu dekoracyjnego oraz przywrócenie elementom dekoracyjnym wnętrza opracowania zbliżonego do pierwotnego.

II.3. PROGRAMY PRAC KONSERWATORSKICH

A. ŚCIANY

1. Usunięcie wtórnych powłok emulsyjnych oraz luźnych, niezwiązanych z podłożem warstw wymalowań.
2. Usunięcie wtórnych uzupełnień wykonanych nieodpowiednimi materiałami (np. łąt cementowych, niewłaściwie opracowanych wypełnień gipsowych itp.)
3. Uzupełnienie ubytków wypraw zaprawą wapienną (proponuje się użycie zapraw firm Keim, Baumit-Bayosan, lub równoważnych)
4. W trakcie realizacji kasetonowego stropu ściany zostały pokryte warstwą wyrównującą (rodzajem szablatury), która obecnie w wielu miejscach jest odspojona. Zapewne podczas usuwania warstw emulsyjnych oraz leżących pod nimi luźnych powłok malarskich, również ta warstwa częściowo zostanie usunięta. Przed wykonaniem wymalowania konieczne więc będzie położenie warstwy wyrównującej, która dodatkowo scali uzupełnienia wypraw z tynkami oryginalnymi. Proponuję się zastosowanie materiałów wapiennych np. Keim-Athenit fino (do głębszych ubytków) i Keim-Athenit liscio (do wyrównania powierzchni) lub Historic Kalkspachtel i Historic Kalkspachtel fein firmy Remmers albo równoważnych.
5. Wykonanie wymalowania z zastosowaniem farb o wysokiej paroprzepuszczalności na bazie spoiw krzemianowych np. Innatop firmy Keim, Sylitol-Bio-Innenfarbe firmy Caparol lub innych o zbliżonych parametrach.

B. SZTUKATERIE

1. Usunięcie metodą mechaniczną wszystkich wtórnych, nawarstwień malarskich oraz złocień.
2. Usunięcie ewentualnych wtórnych łąt oraz nieodpowiednich napraw ornamentów
3. Podczas oględzin obiektu nie stwierdzono miejsc zaatakowanych przez mikroorganizmy, w razie stwierdzenia takiej konieczności przeprowadzenie dezynfekcji z zastosowaniem odpowiednich środków (np. Lichenicida 246 lub Aseptina).
4. Uzupełnienie ewentualnych ubytków zapraw i sztukaterii w technice zbliżonej do oryginalnej.

5. Rekonstrukcja złoceń. Dla uzyskania lepszego efektu estetycznego zalecane byłoby zastosowanie folii szlagmetal w technice olejnej (na mikstion). Po dokładnym zabezpieczeniu metalu (z zastosowaniem szelaku lub Paraloidu B-72) możliwe będzie spatynowanie powierzchni metalu.
6. Rekonstrukcja monochromii na gładkich powierzchniach kasetonów z zastosowaniem farb na bazie spoiw krzemianowych np. Innatop firmy Keim, Sylitol-Bio-Innenfarbe firmy Caparol lub innych o zbliżonych parametrach.

C. BOAZERIA ORAZ DRZWI.

1. Demontaż skrzydeł drzwi. Pozostałe elementy boazerii mogą być konserwowane bez demontażu. Wyjątek stanowią fragmenty usytuowane między oknami z częściowo osłabionym mocowaniem. W przypadku podjęcia decyzji o rekonstrukcji dolnych, usuniętych przeszłości części konieczne będzie zdemontowanie tych partii boazerii.
2. Usunięcie wtórnych powłok malarskich (z zastosowaniem past rozpuszczalnikowych oraz metody termicznej). Przed przystąpieniem do zabiegu należy wykonać próby. Szczególną ostrożność należy zachować przy oczyszczaniu elementów pokrytych fornirem.
3. Przeprowadzenie zabiegów biobójczych z zastosowaniem preparatów Hylotox Q firmy Altax, Permethirine firmy Kremer, Xirein firmy Bresciani lub równoważnych.
4. Wykonanie napraw stolarskich drewna: sklejenie pęknięć, flekowanie szczelin, naprawa złącz stolarskich, uzupełnienie brakujących elementów z zastosowaniem wyrezowanego drewna odpowiedniego gatunku, podklejanie odspojień i uzupełnienie ubytków forniru.
5. Uzupełnienie drobnych ubytków drewna z zastosowaniem kitów drzewnych, np. Tikkurila Colowood lub innego o porównywalnych parametrach.
6. Opracowanie kolorystyczne powierzchni drewna z zastosowaniem bejc o kolorze zbliżonym do pierwotnego, dobranym na podstawie prób.
7. Rekonstrukcja politory o powierzchni półmatowej z zastosowaniem współczesnych, syntetycznych lakierów półmatowych (lub satynowych) o efekcie estetycznym zbliżonym do pierwotnego. Proponuje się zastosowanie lakierów firm Tikkurila, Beckers, Sadolin lub równoważnych.
8. Montaż zdemontowanych elementów stolarki przy użyciu oryginalnych zawiasów, złączy.
9. W drzwiach nie zachowały się oryginalne szyldy ani klamki. Należy dopasować nowe, jednolodne dla wszystkich drzwi (zalecane byłoby zastosowanie jednolitych klamek we wszystkich historycznych drzwiach wewnętrznych w budynku).

mgr Anna Szymańska
 konserwator dzieł sztuki
 nr dypl. 5956 ASP Warszawa
 10-686 Olsztyn, ul. Boenigka 48/16
 tel. 608 326 850